

poskusom ni uspelo na novo racionalno utemeljiti sekularnega avtonomnega gibalca. Zato so moralne sodbe, splošno veljavne v klasičnem etičnem univerzalizmu, z nastopom razsvetljenske etike postale zgolj izraz subjektivne egoistične individualne volje in v tem pogledu le moralni prividi, ki po avtorjevem mnenju vodijo v etični nihilizem (beri pluralizem) moderne.

Aristotelsko pojmovanje etike se, točneje rečeno, naslanja na tri med seboj neločljivo povezane pojme, ki po MacIntyrovem mnenju le kot celota zagotavljajo inteligibilnost morale. To so pojem "človekove narave", pojem "človeka, kakršen bi ta lahko bil, če bi dosegel svoj cilj, ali bolje smoter" (telos), ter "etični pojmi", ki ta prehod, ki po Aristotelovem mnenju tvori smisel etike, omogočajo.

Razsvetljenje v svojem spopadu s sholastično dediščino ali točneje aristotelizmom T. Akvinskega opusti ravno središčni pojem aristotelske etike, tj. pojem "človeka, kakršen bi ta lahko bil, če bi dosegel svoj smoter". Tako postane sedaj zveza med preostalima pojmom nejasna in po MacIntyrovem mnenju neinteligibilna. S tem po njegovem mnenju etika izgubi svoj temelj.

Še več, s tem se, kot trdi avtor (in prav v tem moramo iskati osnovno poanto njegove interpretacije zgodovine evropske etike), popolnoma spremeni tudi vsebina etičnih pojmov, ki jim sedaj razsvetljenje poda popolnoma novo vsebino. (Prim: A. MacIntyre, *After Virtue*, 4. izdaja, str. 52 in nasl.; Duckworth, London 1992).

Vrednote v moderni niso več utemeljene v modelu družbenega življenja (polis) in nikakor niso več enako obvezne za vse člane družbe, ki bi si zato prizadevali za skupni cilj, ampak so vezane na psihologijo posameznika. Če pa v etiki izhajamo iz posameznika, je le-ta lahko le bolj ali manj prefinjen egoizem.

Prav zato MacIntyre meni, da smo osvoboditev individuuma iz spon zunanje avtoritete, ki nam jo je prineslo razsvetljenje, plačali z izgubo vsakršne avtoritete moderne morale, ki je tako postala stvar posameznikovega izbora.

MacIntyre je, kot aristotelik prepričan - in prav to je jedro njegove teoretske pozicije -, da moramo v splošni moralni krizi zopet zavzeti neko trdno stališče. To mora biti, če se hočemo izogniti neuspehom razsvetljenske etike, formulirano v okvirih aristotelske moralne sheme. V nasprotnem primeru bomo po njegovem mnenju prisiljeni zgolj ponavljati neuspehe razsvetljenstva (pragmatizem, utilitarizem, emotivizem itd.), ki mu ni uspelo dovolj utemeljiti svojega izhodišča: avtonomnega individuuma. Tretje alternative namreč, to štejejo za glavno slabost MacIntyreove teoretske pozicije, po njegovem mnenju ni.

Opiranje na aristotelsko pojmovanje praksisa ga zato, brž ko se sooči z neizogibnim etičnim pluralizmom moderne, vodi v nerazrešljiv konflikt z moderno. Ko namreč poskuša v moderni odkriti ekvivalente tistega, kar bi Aristotel še dopustil, lahko le ugotovi, da je moderna izgubila nekdanjo etično univerzalnost in da je zato sodobna morala le poljuben subjektivni izraz individualne volje.

Ob tem pa moramo vendarle poudariti, da bi si sodobna moralna teorija brez MacIntyrovih lucidnih in kritičnih analiz ter njegove neizprosne kritike mnogo težje zastavila temeljno vprašanje: Kaj je v sodobnem etičnem pluralizmu sploh še lahko skupni imenovalec tistega, kar se dandanes imenuje morala?

Gregor Adlešič

Avrelij Avguštin

ZAKONSKI STAN IN POŽELENJE

Krt, Ljubljana 1993

123 str., cena: 1.575 SIT

Pričujoči prevod Avguštinina iz latinščine je delo Nataše Homarjeve. To ni prvo prevajalkino srečanje s tem avtorjem, saj je prevedla njegov dialog Učitelj, objavljen v zborniku Bog, učitelj, gospodar, ki je izšel v zbirki Analecta. Tudi knjiga ni prvi prevod Avguštinove cele knjige, saj je Anton Sovrè leta 1932 prevedel in izdal Izpovedi (Confessiones). Zlasti pred vojno so katoliški teologi pisali razprave in članke o Avguštinovi misli in prevajali odlomke njegovih del. Po dolgem Avguštinovem molku pri nas je založba Krt izdala nekakšen priročnik o spolnem življenju v zakonu. Ni čudno, da nam ponujajo takšno branje, saj smo nedavno slišali o ženskah brez otrok kot o jalovih vejah na drevesu. Avguštin je bolj diplomatski: v knjigi poudari edini namen in edino dobro zakona in telesnega poželenja.

V spremni študiji nas Marko Kerševan vpelje v Avguštinov čas

in ideološke spore, ki so botrovali nastanku spisa. Seznanani nas z ločnimi, s katerimi polemizira Avguštin, in umesti njegov nauk znotraj katoliške cerkve. Prvi del je Avguštin napisal leta 419, drugega, v katerem zavrača ugovore nasprotnikov, pa leta 420. To je čas bojev znotraj in zunaj Cerkve, bitka za prevlado različnih usmeritev, in njene posledice v uradni katoliški misli čutimo danes. Tako kot Marko Kerševan v informativni spremni študiji nam Avguštin razloži na začetku namen knjige: ovreči hoče ugovore tako "novih krivovercev" manihejcev kot pelagijcev, ki trdijo, da imajo kristjani odklonilen odnos do zakona, češ da gre za hudičevo ustanovo in ne božje delo, ki preko moža in žene ustvarja otroke. Zato Avguštin že na začetku loči slabo telesno pozeleenje, zaradi katerega nosi človek, ki je po njem rojen, izvorni greh, od dobrega zakonskega stanu. Novi krivoverci namreč zanikajo nujnost krsta, češ da otroci ne nosijo izvirnega greha, saj ne morejo priznati, da se lahko iz Boga, iz dobre narave rodi slabo in greh. Težko je doumeti dela in obstoj hudiča in slabega in kako lahko nastane zlo iz dobre narave Boga. Narava je po mnenju Avguštinovih nasprotnikov ustvarjena kot dobra in tudi telesno pozeleenje je del te dobre narave, zato majhnih otrok ni treba rešiti greha, saj ga sploh nimajo.

Avguštinovo zavračanje tega zmotnega nauka se vrti okoli tega, da prav pri spočenjanju otrok delujeta dobro in slabo: otroci so rojeni po Bogu, toda ljudje, ki smo omadeževani z izvornim grehom (zdi se, da je Avguštin tvorec tega izraza) Adama in Eve, sodelujemo pri tem sicer hvale vrednem početju s slabim: s telesnim pozeleenjem. Avguštin je začel na začetku: z Adamom in Evo, začetnikoma človeškega rodu, ki sta s prvim grehom zaznamovala ves človeki rod, saj je človeško seme

podobno semenu oljke, ki nosi v sebi vedno novo divjo oljko, najsi samo prihaja od domače ali divje oljke. Tako mora biti tudi otrok preroben v Kristusu s krstom. Temu grešnemu pri spočetju, zaradi česar se otrok rodi z izvornim grehom, se ni moč izogniti, do čistejšega življenja lahko zakonca prideta le z vzdržnostjo. Torej, greh je nečistovanje

- z zakoncem, z namenom, da bi ustvarila otroka,
- z zakoncem brez misli na potomca,
- z ljubimcem, kateremu si zvest
- z naključnim ljubimcem.

A greh se stopnjuje: po stolpcu navzdol. Človek ves čas živi med dvema skrajnostma: greši, se pokesa, greh mu je lahko odpuščen popolnoma (če gre za manjši greh) ali le delno in čaka na seznamu do poslednje obsodbe. Ritual greha, kesanja, pokore in očiščenja se ponavlja. Avguštin teoretično utrjuje ta ritual nasproti tistim, ki nočejo priznavati izvirnega greha. Res je človek ustvarjen od Boga in zato dober, toda dobil je svobodno voljo, s katero se lahko odloči za slabo. Človek Bogu ni enak, ni božje narave, saj se te ne bi mogla dotakniti izprijenost greha, človeka je Bog ustvaril iz nič, prvi greh pa ga je zaznamoval za vedno. Zdrava narava ne bi poznala sramotnega gibanja udov ob spočenjanju otrok, pozna ga pokvarjena narava. Vozel greha in odrešitve Avguštin razreši v skladu s apostolom Pavlom v apriomi božji milosti: Bog je človeku kljub njegovim grešni naravi naklonjen in mu zato omogoča odrešitev, medtem ko Avguštinovi nasprotniki poudarjajo, da si mora človek z lastnim krepostnim življenjem zaslužiti božjo milost in odrešitev. Seveda je delo prepleteno s svotopisemskimi citati, ki nosijo resnico tistega, ki jih navaja. Avguštin in njegov nasprotnik iz drugega dela knjige škof Julijan

iz Eklana zavračata drug drugega, češ da napak bereta in razlagata Sveto pismo. Biblija se kaže kot knjiga - ogledalo človeka, ki v njej prebere in vidi sebe, lastno željo po krivdi ali odpor do nje. Sveto pismo razumeta oba nasprotnika kot Resnico, ki jo je treba le prav razumeti.

Avguštinovo teoretično razlago izvirnega greha lahko postavimo ob bok grškim mitom, kjer so potomci često žrtve grehov prednikov (npr.: ker je Tantal izzival bogove, se je prekletstvo zgmilo nad njegove potomce, umori bližnjih sorodnikov se pojavijo v nekaj naslednjih rodovih Pelop, Agamemnon, Orest). Drugi, univerzalnejši vir o prenašanju krivde zaradi greha v davniini je Freudov mit iz začetka družbe, kjer davno zagrešeni očetomor prinaša vsem ljudem nelagodne občutke krivde. Od naštetih različic je filozofsko najbolje podprta Avguštinova formulacija s teorijo o predestinaciji in božji milosti.

Knjižico zlahka podarimo članom društva Tri in več (otrok, seveda) kot teoretični poduk v podkrepitve praksi. Vendar se bodo tudi oni spraševali, podobno kot pelagijci in manihejci, kako to, da grešimo, ko želimo ugajati Bogu (in državi). Toda Avguštin ni popolnoma neizprosni: mož in žena naj se veselita drug drugega, ko sta v nevarnosti, da bi zapadla pod satanov vpliv. Njun greh ne bo najmanjši in najlažji, če pogledamo na stolpec stopnjevitosti greha, toda bolje se je z manjšim grehom izogniti večjemu. Člani društva Tri in več se ne bodo spraševali, odkod Avguštinu tako temeljito poznavanje božje volje, saj vedo, da Avguštin le razlaga Sveto pismo, poleg tega pa je sam izkusil vse štiri stopnje tega greha.

Prevajalka Nataša Homar je delo lepo in tekoče prevedla, moti me le to, da v prvem delu dosledno uporablja za latinski haereticus prevod krivoverec, v drugem pa heretik, ker ni razvidno

iz besedila, da bi imeli ti dve besedi različen pomen. Marko Kerševan v spremni študiji dosledno uporablja heretik in herezija.

Darja Šterbenc

Janek Musek

OSEBNOST IN VREDNOTE

Educy d.o.o.,
Ljubljana 1993

242 str., cena: 4.914 SIT

Prelomni časi nas ponavadi spodbudijo, da se globlje zazremo v preteklost in se obenem zamislimo o prihodnosti. Prehod človeštva v novo tisočletje je zaznamovan z izjemnimi rezultati na področju tehnologije in znanosti, česar pa ne bi mogli trditi za uveljavljanje človekovega etičnega čuta. Nasilje, vojne, revščina in lakota so za mnoge medijsko skonstruirana resničnosti, ki jo lahko "izključimo" s pritiskom na gumb televizijskega upravljalca. Veliko jih je, ki se ji ne morejo tako preprosto izogniti. Je ob tem še etično, da nekdo na glas izraža optimizem in vero v človeka, v osebnost, v vrednote, se sprašuje Janek Musek, avtor knjige "Osebnost in vrednote". Toda, ali bi bilo etično opustiti upanje? Ljudje namreč nismo zgolj pasivni opazovalci sveta, ampak ima vsak izmed nas določeno nalogo. Vsako življenje je nosilec določenega poslanstva in vrednote so tiste, ki kažejo pot. V njih se zrcali vse, kar človeku resnično nekaj pomeni, tisto, kar mu je največ vredno, najbolj dragoceno, sveto. Povedo nam, kam kreniti na razpotjih in kako stopati po izbranih poteh. Potemtakem je njihova vloga še posebej pomembna v težkih časih, ki kličejo po temeljnih spremembah v naši zavesti in predvsem po obuditvi človeškosti.

Številnim knjigam s slovenskega družboslovnega trga bi lahko priznali dobro teoretično zastavitev, toda le redke obenem prispevajo tudi aktualen empirični del, ki povezuje delo v uporabno znanstveno celoto. Delo, ki ga predstavljam, razkriva vpletenost vrednot v kontekst človekove osebnosti in je argumentirano z rezultati avtorjevih lastnih raziskav.

Prvo poglavje, ki ima naslov "Osebnost in njene razsežnosti", nas seznanja z dvojnostjo motiviranja. Na človeka delujeta njegova gonska in duhovna narava: nagoni in potrebe nas "potiskajo", cilji, ideali in vrednote nas "privlačijo". Motivi delujejo na treh ravneh. Eno obvladujejo nagonski motivi, ki regulirajo človeški organizem; njihovi zastopniki so biološko in nagonsko delujoče potrebe. Drugo predstavljajo motivi, ki regulirajo človekove odnose z drugimi, torej medosebne odnose in socialno sožitje; to so socialni motivi in družbena morala. Na tretji ravni so uvrščeni motivi, ki urejajo človekovo osebnostno in duhovno rast, samoursničevanje in iskanje smisla; gre za človekove duhovne ideale in vrednote.

"Kategorije vrednot" je naslov poglavja, ki vrednote popelje skozi čas in različne kulture, razloži pojmovanja iz filozofije in psihologije, jih definira in klasificira.

"Človekov vrednostni univerzum" predstavlja rezultate raziskovanj, ki razkrivajo hierarhično strukturo vrednostnega sistema.

Poglavje "Vrednote v zrcalu osebnosti" raziskuje odnos med vrednotami in temeljnimi motivi. Med drugim izpostavlja vprašanja utemeljenosti vrednot na človekovih potrebah in spolnih razlik v vrednotenju. Zaključuje z razmišljanjem o hedonskih in potenčnih ter moralnih vrednotah. Z njihovim usklajevanjem se prebijajo v ospredje vrednote življenjske izpolnitve, ki zadevajo vse tisto, kar naj bi osmišljalo naše bivanje.

Zadnje poglavje z naslovom "Križa vrednot in nova doba" aktualizira vrednostne vidike življenja. Opisuje obstoj neskladja med človekovimi vrednotami in njegovim obnašanjem, katerega negativne posledice so vojne, zločini in izkoriščanje. Dejstvo je, da ljudje pogosto ne ravnajo v skladu z etiko, ki jo sicer priznavajo in spoštujejo. Premaganje tega neznanja opisuje Musek kot morda največjo nalogo bodočega človekovega razvoja.

Dandanes pogosto govorimo o krizi vrednot, vendar to ne pomeni, da je z njimi kaj "narobe" ali da bi jih bilo potrebno prevrednotiti. Še vedno obstajajo občečloveške vrednote, vendar njih poznavanje in sprejemanje še ne zagotavlja njihovega uresničevanja. Musek predlaga, da bi bilo bolj ustrezno govoriti o krizi osebnosti. Problem človeštva namreč ni iskanje "pravih" vrednot; te univerzalne smernice našega ravnanja so znane in ni potrebe, da bi za bolj etično življenje morali iznajti nove, uspešnejše. Glavni problem je uskladitev (pri)znanih vrednot s človekovimi dejanji. Dejstvo, da je kriza vrednot pravzaprav kriza osebnosti, je pomembno spoznanje Muskovskega dela. Dragoceno predvsem zato, ker bo bralca na poti iskanja napotilo v pravo smer: ne v iskanje novih vrednot, ki bi "rešile" svet, ampak v raziskovanje skritih plasti svoje osebnosti, ki ne "dovoljuje", da bi se etično spoznalo in ljudeh tudi udejanjilo.

Sklepno poglavje opozarja na duhovno krizo sodobnega človeka v zahodnem kulturnem svetu, ki jo povezuje s slabljenjem prepričanosti v religiozno in metafizično zasnovanost kozmosa, s tem pa tudi vrednot in morale. Izgubo vere v nadosebno utemeljenost vrednot in v njihovo svetost označuje kot izgubo pomembne oporne točke v človekovih vrednostnih orientacijah. Na znanstvenem mišljenju utemeljena moderna paradigma je prispevala k nadaljnji